

Ю.А. РОМАНОВСЬКА

СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД ДО ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТА

У статті показано важливість зміцнення соціально-економічної безпеки міста, що становить зміст нової для міської влади діяльності – безпекозабезпечувальної діяльності. Безпекозабезпечувальна діяльність міської влади є об'єктом управління, а тому має здійснюватися в межах певного підходу до управління, який має найбільшою мірою відповідати наданим її характерним рисам. Доведено доцільність використання сценарного підходу до зміцнення соціально-економічної безпеки міста, показано переваги та обмеження його використання. Сценарний підхід становить собою сукупність способів, прийомів, операцій та дій, що відображають філософію на напрями дослідження процесу зміцнення соціально-економічної безпеки міста, поєднані в інструментальну базу підходу на основі розуміння цього процесу та використання спеціального понятійно-категоріального апарату. Використання сценарного підходу до зміцнення соціально-економічної безпеки міста базується на сукупності принципів, серед яких новим є принцип профілеорієнтованості, за яким розроблення сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста має виходити з профіля міста. Операціоналізація принципу профілеорієнтованості у зміцненні соціально-економічної безпеки міста зумовила визначення профілів міста, які поділено на позитивні та негативні. Призначенням профілю міста є розроблення пропозицій щодо зміцнення соціально-економічної безпеки міста з подальшим їхнім уточненням та конкретизацією («прив'язкою») для конкретного міста. Профіль міста має не лише аналітичну, а й іміджеву цінність, а тому має доноситися до цільової аудиторії всіх елементів соціально-економічної системи «місто».

Ключові слова: місто; соціально-економічна безпека; міська влада; безпекозабезпечувальна діяльність; зміцнення; сценарний підхід, принцип

Yu.A. ROMANOVSKA

SCENARIO APPROACH TO STRENGTHENING THE SOCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE CITY

The article shows the importance of strengthening the socio-economic security of the city, which constitutes the content of a new activity for the city government - security activities. The security activity of the city government is an object of management, and therefore it should be carried out within the limits of a certain approach to management, which should correspond to the greatest extent to its characteristic features. The expediency of using the scenario approach to strengthening the socio-economic security of the city is proved, the advantages and limitations of its use are shown. The scenario approach is a set of methods, techniques, operations and actions that reflect the philosophy of research directions of the process of strengthening the socio-economic security of the city, combined into an instrumental base of the approach based on the understanding of this process and the use of a special conceptual and categorical apparatus. The use of a scenario approach to strengthening the socio-economic security of the city is based on a set of principles, among which the principle of profile orientation is new, according to which the development of scenarios for strengthening the socio-economic security of the city should be based on the profile of the city. The operationalization of the principle of profile orientation in strengthening the socio-economic security of the city led to the definition of city profiles, which are divided into positive and negative. The purpose of the city profile is to develop proposals for strengthening the socio-economic security of the city, with further clarification and specification ("binding") for a specific city. The profile of the city has not only analytical, but also image value, and therefore should be communicated to the target audience of all elements of the socio-economic system "city".

Keywords: city; socio-economic security; city government; security activities; strengthening; scenario approach, principle

Постановка проблеми. В умовах прискорених темпів урбанізації особливою рисою сучасного забезпечення держави виступає забезпечення соціально-економічної безпеки її міст. Саме місто як самостійна регіональна одиниця виступає запорукою сталого розвитку і регіону, і країни в цілому.

Важливість зміцнення соціально-економічної безпеки міста зумовлена, по-перше, роллю сучасних міст у житті значної частини населення країни, що має місце і у більшості країн, і в Україні, а, по-друге, значенням соціально-економічної безпеки міст у забезпеченні соціально-економічної безпеки держави.

У наш час очевидно, що соціально-економічна безпека міст в Україні потребує, як максимум, зміцнення, а, як, мінімум, підтримування на належному рівні, що вельми актуалізує безпекозабезпечувальну діяльність міської влади.

Безпекозабезпечувальна діяльність міської влади, як і будь який інший вид діяльності, є об'єктом управління, а тому має здійснюватися в межах певного підходу до управління. Адже для системного здійснення дій із зміцнення соціально-економічної безпеки міста необхідне виконання основних управлінських функцій – організації, координації, контролю та ін., форми виконання яких залежать від вибраного підходу до управління.

Управління безпекозабезпечувальною діяльністю міської влади має бути позбавлено рефлекторності, тобто управління «за обставинами», що має вигляд певних часто непов'язаних між собою фрагментарних, ресурсно незабезпечених дій у відповідь на певні процеси, ситуації або обставини у зовнішньому та внутрішньому середовищі системи. Причому, такі процеси, ситуації або обставини можуть або дійсно виникнути знезацька, раптово (за принципом «чорного лебедя» Н. Талеба), а можуть формуватися достатньо тривалий час, але перебувати поза увагою міської влади, залишатися нею недооціненими і на певний момент часу – розпочати розвиватися як загроза місту.

Тому управління безпекозабезпечувальною діяльністю міської влади має здійснюватися за підходом, що найбільшою мірою відповідає особливостям об'єкта управління, що надає можливість якщо не вплинути на процеси, ситуації або обставини у зовнішньому та внутрішньому середовищі системи, то хоча підготуватися до них і у першу чергу організаційно, а не здійснювати безпекозабезпечувальні заходи «за обстановкою», що завжди призводить до помилок та запізнювання заходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на поширеність, вивчення категорії «соціально-економічна безпека об'єкта» є підстави

вважати незавершеним, зокрема через відсутність досліджень щодо її нових об'єктів. Традиційно об'єктами соціально-економічної безпеки є держава, регіон та підприємство, що свідчить про незавершеність архітектоніки економічної безпекології, оскільки такі об'єкти не вичерпують всієї їхньої множини. Для посилення гармонійного сполучення всіх частин економічної безпекології необхідна подальша ідентифікація об'єктів економічної безпекології, зокрема соціально-економічної безпеки міста - основного утворюючого елемента регіону, центра економічного, духовного і політичного життя суспільства.

Наукові публікації із соціально-економічної безпеки міста поки є вкрай нечисленними (наприклад, наукові праці А.В. Плужника [1,2]), в яких вперше заявлено про об'єктність міста в економічній безпекології мезорівня. В окремих наукових публікаціях ([3,4,5]) місто як об'єкт економічної безпеки розглядається вельми опосередковано.

Аналіз наявних публікацій у вітчизняній науці з проблематики соціально-економічної безпеки міста свідчить про відсутність системних концептуальних положень щодо соціально-економічної безпеки міста, тому попередні публікації автора присвячено формуванню її експлейнарного, теоретичного та методологічного базисів на підставі поєднання положень нової парадигми існування людства в якісно новому динамічному техногенному інформаційному суспільстві, положень концепції «суспільство ризику» та людиноцентричної концепції розвитку суспільства [6,7,8]. Операціоналізація їхніх положень дозволяє організувати безпекозабезпечувальну діяльність міської влади, зокрема визначити підхід до зміцнення соціально-економічної безпеки міста.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання у зміцненні соціально-економічної безпеки міста, що є результатом безпекозабезпечувальної діяльності міської влади, саме сценарного підходу, що передбачає аналіз розвитку загроз соціально-економічній системі «місто», його вірогідних наслідків та синтез ймовірних безпекозабезпечувальних заходів міста щодо протидії розвитку загроз з визначенням необхідних ресурсів та залученням стейкхолдерів.

Основні результати дослідження. Зміцнення соціально-економічної безпеки міста становить собою сукупність дій, які спрямовані на протидію негативним змінам у соціально-економічній системі «місто», які виникли або можуть виникнути внаслідок реалізації загроз системі, які у сукупності можуть погіршити стан системи аж до її якісної трансформації та її спроможність виконувати основні функції. Зазначена сукупність дій, які мають виконуватися постійно, становить зміст нової для міської влади діяльності – безпекозабезпечувальної діяльності. Її результатом саме і є зміцнення соціально-економічної безпеки міста або, як мінімум, недопущення її погіршення.

Проте зміцнення соціально-економічної безпеки міста – це не просто розроблення за вибраними напрямками заходів та дій, що поєднуються у межах відповідних міських програм та проєктів. Насправді це

значно складніший процес, і для того, щоб він не мав суто формального характеру і, відповідно, низьку результативність, необхідно, перш за все, обґрунтувати вибір методологічного підходу, в межах якого має здійснюватися таке зміцнення.

Традиційні підходи до управління будь-яким об'єктом (системний, ситуаційний, процесний, проєктний, функціональний, сценарний, програмно-цільовий) докладно описано у сучасній науковій літературі (наприклад, [9,10,11, 12,13 та ін.]). Вибір підходу до управління безпекозабезпечувальною діяльністю міської влади з метою зміцнення соціально-економічної безпеки міста має виходити з особливостей такої діяльності та відповідності ним кожного з наявних підходів.

Характерними рисами безпекозабезпечувальної діяльності міської влади, спрямованої на зміцнення соціально-економічної безпеки міста, слід визнати такі:

безперервність (постійний характер) здійснення: аналіз загроз соціально-економічній системі «місто», оцінювання наслідків їхньої реалізації, оцінювання рівня соціально-економічної безпеки міста, виконання захисних дій та інші види безпекозабезпечувальної діяльності міста мають здійснюватися постійно, а не «час від часу» або періодично;

забезпечення цілісності та узгодженості заходів щодо зміцнення соціально-економічної безпеки міста: цілісне завдання зі зміцнення соціально-економічної безпеки міста передбачає його декомпозицію на значну сукупність окремих заходів та дій, які мають бути ретельно узгоджені між собою у часі та просторі;

гнучкість реагування на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто»: такі зміни безпосередньо визначають зміни у розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» - пришвидшують або гальмують їхній розвиток;

готовність до реагування на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто»: дії міської влади на випадок можливих змін, як мінімум, мають бути відомими всім учасникам безпекозабезпечувальної діяльності у місті, а, як максимум, забезпечені відповідними ресурсами та належним чином організовані;

можливість інтеграції до управління містом: безпекозабезпечувальна діяльність міської влади не скасовує інших важливих завдань із забезпечення життєдіяльності міста. Зміцнення соціально-економічної безпеки міста є важливим та актуальним завданням міської влади, але ж його вирішення не заміняє собою управління містом в цілому. Вирішення цього завдання має бути інтегроване до управління містом загалом.

За результатами аналізу відповідності наявних управлінських підходів характерним рисам безпекозабезпечувальної діяльності міської влади є підстави стверджувати, що найпридатнішим є сценарний підхід, який надає змогу, зокрема забезпечити гнучке реагування на можливі зміни у зовнішньому середовищі та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто» та

підготовленість до такого реагування. Відповідність саме сценарного підходу характерним рисам безпекозабезпечувальної діяльності міської влади забезпечується розробленням сукупності можливих сценаріїв, випереджальних за характером, та актуалізацією тих сценаріїв, які найбільшою мірою відповідають обставинам зовнішнього або внутрішнього середовища соціально-економічної системи «місто».

Отже: сценарний підхід у безпекозабезпечувальній діяльності міської влади – це аналіз розвитку загроз соціально-економічній системі «місто», його вірогідних наслідків та синтез ймовірних безпекозабезпечувальних заходів міста щодо протидії розвитку загроз з визначенням необхідних ресурсів;

сценарій зміцнення соціально-економічної безпеки міста – це варіативний якісний та кількісний опис тенденцій у безпекозабезпечувальній діяльності міської влади, що формуються завдяки сукупності взаємопов'язаних безпекозабезпечувальних заходів, набір зв'язків «що – якщо» між безпекозабезпечувальними заходами та змінами негативного характеру у соціально-економічній системі «місто», що можуть виникнути (або вже виникли) через реалізацію загроз системі.

Надання переваги саме сценарному підходу у зміцненні соціально-економічної безпеки міста зумовлено таким:

сценарний підхід найбільшою мірою забезпечує відповідність характерним рисам безпекозабезпечувальної діяльності міської влади і не лише дозволяє долати об'єктивну мінливість середовища убезпечення міста, а й суб'єктивні обмеження, що призводять до так званого «тунельного» мислення;

сценарний підхід надає можливість сформувати сукупність сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста, забезпечуючи при цьому гнучкість управлінського впливу та еквівалентність здійснюваних безпекозабезпечувальних заходів;

безпекозабезпечувальна діяльність міської влади перебігає у турбулентному зовнішньому середовищі, яке характеризується значною невизначеністю, через що застосовувати складні інструменти прогнозування є економічно неправильним, адже це гарантовано призводить до невиправданих зайвих витрат;

сценарії зміцнення соціально-економічної безпеки міста містять науково обґрунтовані припущення щодо найважливіших тенденцій в його зовнішньому та внутрішньому середовищі, інституціоналізовані напрями безпекозабезпечувальної діяльності міської влади, можливості та ризики розвитку реалізації загроз місту, опис бажаного стану соціально-економічної безпеки міста у деякому майбутньому;

у безпекозабезпечувальній діяльності міської влади з великою ймовірністю можливі події, які не вкладаються до деяких усталених стандартних поглядів та оцінок, не могли бути прогнозовані, виходячи з минулих тенденцій, але можуть мати колосальний вплив на соціально-економічну безпеку міста у майбутньому;

управлінський вплив спрямовується на основні компоненти зміцнення соціально-економічної безпеки міста (ресурси, знання, компетенції, можливості міської влади, структура соціально-економічної системи «місто» та взаємозв'язки між її елементами) з метою досягнення позитивного синергічного ефекту у убезпеченні міста;

виникає можливість сформувати набір описів послідовності можливих подій через реалізацію загроз місту, які з певною вірогідністю можуть призвести до погіршення його соціально-економічної безпеки, та набір безпекозабезпечувальних заходів, які мають протидіяти такому погіршенню.

Сценарний підхід не позбавлений недоліків, які проявляються у конкретній сфері його застосування. Стосовно зміцнення соціально-економічної безпеки міста недоліки та обмеження сценарного підходу можна сформулювати в такий спосіб:

розроблення сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста є творчим процесом, результативність якого дуже залежить від кваліфікації консультантів, їхнього досвіду у використанні різноманітних теоретичних конструктів, застосованої методології в побудові ментальних моделей і каркасів безпекозабезпечувальної діяльності міської влади. Є певні (і, на жаль, обґрунтовані сумніви) щодо наявності таких фахівців у міській владі навіть великих міст (хоча їй на допомогу можуть прийти науковці та фахівці провідних компаній, що діють у такому місті). Наявність таких фахівців у міській владі середніх та невеличких міст викликає сумніви;

сценарії зміцнення соціально-економічної безпеки міста мають бути забезпечені системою індикаторів, орієнтованих за якими, можна своєчасно визначити, який зі сценаріїв, власне, реалізується в реальності. Сьогодні у методології сценарного підходу не те, що кількісні, навіть якісні критерії розмежування сценаріїв відсутні;

розроблення сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста потребує великого обсягу підготовки, відбору даних та аналітичної роботи, «репетиції» майбутнього (визначення алгоритму дій у разі кожного зі сценаріїв), а в органах міської влади, діяльність яких організовано за функціональним підходом, «зайвих» та «вільних» працівників немає (тим більш в очікуванні планованого скорочення чисельності працівників). Отже, для розроблення сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста доведеться або збільшувати чисельність працівників органів міської влади (що є малоімовірним), або залучати сторонніх фахівців (що те ж є малоімовірним, бо кошти на оплату їхньої праці не виділятимуть, працюють вони на разовій основі, що для безпекозабезпечувальної діяльності неприпустимо), або покласти нове навантаження на наявних працівників, в яких вже є свої функціональні обов'язки (що вкрай зменшить якість результатів його виконання, зведе нанівець зусилля міської влади щодо убезпечення міста);

сценарії зміцнення соціально-економічної безпеки міста мають невизначені, нечіткі, прозорі межі, через що складно відділити один сценарій від іншого;

при виборі сценарію зміцнення соціально-економічної безпеки міста може мати місце певний волонтаризм, зумовлений стилем керівництва в органах міської влади та відносинами між її гілками.

Операціоналізація положень сценарного підходу (тобто переведення їх у практичну площину) відбувається за допомогою методів цього підходу, кожен з яких передбачає виконання взаємоузгодженої сукупності прийомів та операцій. Індуктивні та дедуктивні методи створення базової логіки сценаріїв відомі: метод «знакових» подій, метод модифікації офіційного майбутнього, метод побудови сценарних матриць, метод посилянь, метод критичних полів (the critical site method), метод «логіки можливого розвитку» (його поширеною модифікацією є метод Сааті), матриця перехресного впливу подій, метод Байеса. Ці методи з різним ступенем деталізації описані у сучасній науковій літературі (наприклад, [14-17]), а деякі з них активно застосовуються у практиці стратегічного управління (наприклад, сценарії розвитку фірм «Ройал-Датч-Шелл», «Вольво», Лондонської фондової біржи та Білого дому США П. Шварца, одного із найвідоміших фахівців сценарного аналізу, співзасновника та голови Global Business Network (GBN), однієї з провідних консалтингових компаній, що спеціалізуються на розробці сценаріїв довгострокового планування [18]).

Зазначені методи базової логіки сценаріїв дозволяють розробити для зміцнення соціально-економічної безпеки міста:

описові (або дескриптивні) сценарії, які розробляються з метою вивчення всіх можливих варіантів розвитку подій в майбутньому з фіксацією властивостей та параметрів рішень, що плануються [19];

нормативні сценарії, які спираються на загальноприйняті норми, що будуть використані в ході забезпечення міста;

пошукові сценарії, в яких використовується аналітичний апарат економіко-математичних методів (методи математичної статистики, економетрики, теорії графів тощо) в аналізі зв'язків та чутливості залежних факторів від змінних факторів, у дослідженні варіантів розвитку за допомогою середніх величин або побудови дерева ймовірностей та побудови профілю ризику [19].

Зміцнення соціально-економічної безпеки міста з використанням сценарного підходу як певний процес, що складається із упорядкованої завдяки управлінському впливу низки дій, має здійснюватися з використанням певних принципів, які виступатимуть водночас й обмежувальними умовами, й цільовими орієнтирами під час здійснення будь-яких заходів у зазначеному напрямку. До них належать принципи законності, соціальної спрямованості, ресурсозабезпечення, залучення стейкхолдерів, несуперечливості сценаріїв, профілеорієнтованості [12, 14-17, 20-22].

Названі принципи зміцнення соціально-економічної безпеки міста на засадах сценарного підходу тією чи іншою мірою відомі, а ось принцип

профілеорієнтованості є новим, що потребує докладнішого опису його змісту та дії.

За принципом профілеорієнтованості розроблення сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста має виходити з профілю міста. Адже безпекозабезпечувальні заходи не мають універсального характеру, єдині лише принципи їхнього розроблення та виконання: навряд чи однакові дії корисні й малому місту з певною специфікою, й великому місту, що є обласним центром.

Використання принципу профілеорієнтованості при розробленні сценарію зміцнення соціально-економічної безпеки міста надає можливість:

поєднати загальне та індивідуальне у зміцненні соціально-економічної безпеки міста шляхом розроблення відносно універсальних профілів міста та їхньої адаптації до особливостей конкретного міста;

максимально раціонально використати наявні ресурси для зміцнення соціально-економічної безпеки конкретного міста;

до деякої міри нівелювати заздалегідь непередбачувані, а тому й непрогнозовані загрози соціально-економічній системі «місто», що надає змогу до деякої міри дотриматися еквівіальності управлінського впливу у зміцненні соціально-економічної безпеки конкретного міста;

забезпечити гнучкість та адаптивність безпекозабезпечувальних заходів залежно від особливостей розвитку конкретних загроз соціально-економічній системі «місто».

Принцип профілеорієнтованості сценарію передбачає формування профілю міста, у якого використано ознаки характеристичного опису міста, описані у [6].

Визначені профілі міста в контексті зміцнення його соціально-економічної безпеки поділено на позитивні та негативні (табл. 1).

Щодо наданих у табл. 1 профілів міст, з урахуванням яких має формуватися сценарії зміцнення їхньої соціально-економічної безпеки, слід зауважити таке.

Профіль міста, по суті, визначає джерела зміцнення економічної складової соціально-економічної безпеки міста. Так, наприклад, профіль «Місто із вдалим географічним розташуванням» (хоча критерії «вдалість розташування» не є чітко формалізованим) базується на близькості міста до моря, великих судноплавних річок або дружних країн, розташуванні його на міжнародних транспортних магістралях, наявності у місті мережі залізничних шляхів.

Характерною рисою профілю міста «Середнє або маленьке місто, яке не має відмінностей та великих підприємств» є не стільки наявність у міста слабких місць, скільки відсутність позитивних, що виявляється

Таблиця 1- Позитивні та негативні профілі міста

Профілі міста	Опис профілю міста
Позитивні профілі міст	
Велике промислове місто	Місто зі значною кількістю великих промислових підприємств. Бажано, щоб економічна діяльність у місті була диверсифікованою
Місто з унікальними властивостями (рекреаційний, туристичний, історико-культурний центр, центр народної творчості)	Місто, яке за рахунок низки чинників (культурна або історична цінність, цікавість для туристів, наявність природних ресурсів) становить інтерес для зовнішньої цільової аудиторії
Місто-адміністративний центр	Місто, що є центром області або територіальної громади
Місто із вдалим географічним розташуванням (хаб)	Місто, яке може отримувати додаткові переваги (ринкові та неринкові) за рахунок вдалого географічного розташування (на березі моря, річки, поблизу адміністративних кордонів, транспортних вузлів, міжнародних транспортних магістралей тощо)
Негативні профілі міст	
Середнє або маленьке місто, яке не має відмінностей та великих підприємств	Невелике за розміром місто, у якому відсутні промислові підприємства, яке не має суттєвих відмінностей, які б могли сприяти активізації економічної діяльності (запаси корисних копалин, історичний або культурний статус тощо)
Екологічно несприятливе місто	Місто, у якому наявна значна кількість шкідливих промислових викидів або інші джерела забруднення навколишнього середовища, які становлять небезпеку для людей та довкілля
Історично економічно депресивне місто	Місто, яке увійшло у цикл економічної стагнації, про що свідчать погіршення демографічної ситуації, системне зношення інфраструктури та виробничих потужностей, погіршення економічної активності. Такий цикл має самовідтворювальну природу
Моногалузеве місто	Місто, виробнича діяльність у якому представлена підприємствами однієї галузі або взагалі одним підприємством
Місто, постраждале від військової агресії РФ	Місто, виробничу діяльність в яких суттєво скорочено або припинено через значні руйнування та перервану логістику через військову агресію РФ (підприємства зруйновано або релокалізовано). Відновлення виробничої діяльності залежить від міри руйнування міста.

Розроблено автором.

у відсутності або явній недостатності ресурсів (нематеріальних, виробничих, людських) для розвитку економічної підсистеми соціально-економічної системи «місто» (залучення інвесторів до міста або створення продукції для межрегіонального обміну), що сприяє замкненості економічної підсистеми міста. Якщо велике місто з передмістями може бути економічно самодостатнім, то середнє або маленьке місто забезпечити самодостатність навряд чи може, перш за все, через необхідність виконання соціальних функцій.

Повільне погіршення профілю спостерігалось останніми десятиліттями у міст східного регіону України і саме через припинення або суттєве погіршення діяльності підприємств міст. Стрибокподібну зміну профілю міст в Україні або зменшення (іноді суттєво) міру позитивності їхнього профілю спостерігаємо у наш час, час російської навали РФ в Україну. Так, зокрема зміна профілю з позитивного на негативний характерна для міст лівобережної України (у тому числі великих), що не просто негативно вплинуло на економічну підсистему соціально-економічної системи цих міст, а у низці випадків зруйнувало її.

З іншого боку, як це ні парадоксально, у містах західної України виникли нові можливості розвитку економічної підсистеми соціально-економічної системи цих міст за рахунок релокації підприємств. Більшість компаній перемістили свої потужності до Львівської (24,6% релокованих підприємств), Закарпатської (16,1%) та Чернівецької (11,4%) областей [24].

Через російську навалу РФ в Україну зменшується позитивність профілю міст з унікальними властивостями (рекреаційні, туристичні, історико-культурні центри, центри народної творчості), навіть тих, що розташовані далеко від місць військових дій, що зумовлено зменшенням затребуваності цих властивостей (у туристів, відпочивальників, поцінювачів тощо).

Покращення профілю міста можливе і за рахунок цілеспрямованих зусиль (але не лише міста, а й регіону та держави) та значної інвестиційної підтримки, які мають бути дуже значними щодо міст з профілями «Історично економічно депресивне місто» та «Моногалузеве місто».

Міська влада має обмежені повноваження щодо зміни профілю міста, посилення його позитивності або

протидії погіршенню профілю. Так, профіль «Велике промислове місто» передбачає не просто наявність у місті значної кількості промислових підприємств. Такий профіль передбачає, що такі підприємства активно працюють, що забезпечує надходження коштів до бюджету міста, реальну зайнятість населення (її головною ознакою є своєчасна та у повному обсязі виплата заробітної плати працівникам підприємств) та інвестиції у розвиток підприємств. Лише наявність підприємств ще не дозволяє розглядати профіль «Велике промислове місто» як позитивний, оскільки підприємства міста можуть перебувати у непрацюючому стані, а міська влада в Україні не має повноважень вплинути на такі підприємства.

Позитивний профіль «Місто з унікальними властивостями» мають на перший погляд не схожі міста: Умань (релігійний, історичний та туристичний центр), Трускавець (бальнеологічний курорт та лікувальний центр), Острог (освітній центр, в якому знаходиться відомий заклад вищої освіти Острозька Академія). Їхні унікальні риси, «родзинки» спроможні заклати підвалини зміцнення соціально-економічної безпеки цих міст. Проте їхнє активне використання стикається з обмеженими повноваженнями міської влади (наприклад, надання пільг в оподаткуванні), суперечностями між інтересами міської влади та власників економічних активів, розташованих у цих містах. Хоча задля справедливості слід відзначити, що джерелами таких суперечностей є раніш ухвалені рішення міської влади, які виявилися, як мінімум, неефективними, а, як максимум, мали корупційну складову.

Для окремих міст можна застосувати кілька профілів в описі їхньої особливості у контексті розроблення сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки. Так, місто може одночасно бути і великим промисловим містом, і екологічно несприятливим містом (таке поєднання профілів характерне для міст східного та південного регіонів України). Приклади таких міст в Україні численні. Місто може поєднувати статус адміністративного центра та мати вдале географічне розташування. При цьому очевидна кореляція між профілями міст «Велике промислове місто» та «Екологічно несприятливе місто». Попри розвиток технологій сьогодні можливість зробити металургійні, нафтохімічні, енергетичні підприємства повністю нешкідливими з економічної точки зору нереально (власники таких підприємств неохоче інвестують кошти у захисні споруди, особливо, якщо держава не приділяє цьому великої уваги). Хоча і стверджувати, що розвиток промисловості обов'язково веде до критичних екологічних наслідків, невірно, оскільки в Україні є промислово розвинені міста з порівняно непоганими екологічними показниками.

Водночас є профілі міст, які принципово не можна поєднати (наприклад, очевидно, що одне місто не може поєднувати профілі «Велике промислове місто» та «Історично економічно депресивне місто»).

У розробленні сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста з використанням принципу

профілеорієнтованості сценарію необхідно враховувати позитивні та негативні аспекти безпекозабезпечувальної діяльності міської влади міст, які віднесено до певного профілю (табл.2).

Безумовно, доволі складно відшукати позитивні аспекти безпекозабезпечувальної діяльності міської влади міст з негативним профілем. Проте такі аспекти є. Інша справа врахувати їх у сценарії зміцнення соціально-економічної безпеки міста, що потребує відповідних ресурсів – часу, підтримки регіону та держави, якісного міського менеджменту.

Профіль міста має не тільки аналітичну, а й іміджеву цінність у сценаріях зміцнення соціально-економічної безпеки міста. Він має доноситися до цільової аудиторії всіх елементів соціально-економічної системи «місто» (бізнесу, влади, недержавних установ, освітніх установ тощо), які за рахунок комунікацій з цільовою аудиторією, по-перше, будуть транслювати профіль міста в контексті його соціально-економічної безпеки, а, по-друге, певною мірою будуть взаємодіяти з цільовою аудиторією, підтверджуючи когерентність та цілісність профілю.

Висновки. Зміцнення соціально-економічної безпеки міста має відбуватися в ході нової для міської влади діяльності – безпекозабезпечувальної, результатом якої має стати зміцнення соціально-економічної безпеки міста.

Безпекозабезпечувальна діяльність як сукупність дій, які спрямовані на протидію негативним змінам у соціально-економічній системі «місто», які виникли або можуть виникнути внаслідок реалізації загроз системі, є об'єктом управління, а тому має здійснюватися в межах певного підходу до управління, який має найбільшою мірою відповідати її характерним рисам.

Результати аналізу відповідності наявних підходів до управління характерним рисам безпекозабезпечувальної діяльності міської влади показали, що найпридатнішим у вирішенні завдання зміцнення соціально-економічної безпеки міста є сценарний підхід. Тому напрацювання та пропозиції щодо зміцнення соціально-економічної безпеки міста доцільне на засадах саме сценарного підходу визначеної сукупності принципів, серед яких новим є принцип профілеорієнтованості, за яким розроблення сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки міста має виходити з профіля міста.

Операціоналізація принципу профілеорієнтованості у зміцненні соціально-економічної безпеки міста зумовила визначення профілів міста, які поділено на позитивні та негативні. Профіль міста, по суті, визначає джерела зміцнення економічної складової соціально-економічної безпеки міста, не залишається незмінним у часі (повільно або стрибкоподібно, але незмінно змінюється). Міська влада має обмежені повноваження щодо зміни профілю міста, посилення його позитивності або протидії погіршенню профілю. Для окремих міст можна застосувати кілька профілів при розробленні сценаріїв зміцнення соціально-економічної безпеки, поєднаних у зворотно-симетричній матриці. Профіль міста має не лише аналітичну, а й іміджеву цінність, а тому має доноситися до цільової аудиторії всіх елементів соціально-економічної системи «місто».

Таблиця 2 - Позитивні та негативні аспекти безпекозабезпечувальної діяльності міської влади міст, які віднесено до певного профілю

Профіль міста	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Позитивні профілі міста		
Велике промислове місто	достатній обсяг надходжень до бюджету міста значний та стабільний попит на робочу силу диверсифікація джерел формування доходів бюджету міста та домогосподарств привабливість міста для внутрішньої міграції передумови для розвитку інших секторів економіки міста за рахунок внутрішнього попиту (транспорту, логістичної інфраструктури, медичної інфраструктури тощо)	не надто задовільна екологічна ситуація у місті зростання кількості професійних захворювань та захворювань внаслідок незадовільної екологічної ситуації у місті висока залежність як промисловості, так і ЖКГ міста від енергетичної інфраструктури ризик техногенних катастроф та аварій
Місто з унікальними властивостями (рекреаційний, туристичний, історико-культурний центр, центр народної творчості)	наявні унікальні ресурси та можливості можуть послугувати ресурсною базою зміцнення соціально-економічної безпеки міста, сталого розвитку економіки міста, формування стійких зв'язків із зовнішніми стейкхолдерами підвищення привабливості міста для інвесторів (як резидентів, так і нерезидентів)	односпрямований розвиток міста висока залежність від унікальних властивостей (вичерпання або зменшення зовнішнього попиту на них)
Місто-адміністративний центр	передумови для розвитку всіх секторів економіки міста привабливість міста для внутрішньої міграції, місцевого бізнесу та зовнішніх інвесторів (як резидентів, так і нерезидентів)	удорожчання вартості житла, що обмежує притік робочої сили удорожчання ресурсів для ведення бізнесу (вартості землі, оренди майна тощо)
Місто із вдалим географічним розташуванням (хаб)	передумови для розвитку інших секторів економіки міста за рахунок вдалого місцерозташування привабливість міста для внутрішньої міграції, місцевого бізнесу та зовнішніх інвесторів (як резидентів, так і нерезидентів)	залежність міста від транспортних коридорів залежність міста від підприємств, які використовують хаб спрощення виїзду з міста молоді та робочої сили
Негативні профілі міста		
Середнє або маленьке місто, яке не має відмінностей та великих підприємств	низький вхідний бар'єр для початку бізнесу (як правило, низька вартість землі та оренди майна) невисокий рівень заробітної плати у місті, що є привабливим для потенційних інвесторів можливим є відносно вдале географічне розташування міста	відсутність ключових позитивних відмінностей міста низька конкурентоспроможність міста остійний виток кваліфікованих спеціалістів та молоді
Екологічно несприятливе місто	низький вхідний бар'єр для початку бізнесу, що не залежить від екологічної ситуації	низька привабливість міста для населення, що ускладнює кадрове забезпечення підприємств високі витрати на надання медичних послуг
Історично економічно депресивне місто	низька вартість оренди майна, землі та житла наявність незалучених трудових ресурсів невисокий рівень заробітної плати можливим є вдале географічне розташування міста	дефіцит місцевих бюджетів постійний виток кваліфікованих спеціалістів та молоді низька якість послуг, які надаються мешканцям міста низька привабливість міста для населення, що веде до істотного

Розроблено автором

Список літератури

- Плужник А. В. Концепція економічної безпеки міст України в умовах глобалізації. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 2 (53). С. 51-53.
- Плужник А. В. Формування системи забезпечення економічної безпеки міста. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. №7/3(12). URL: <http://journals.urau.ua/sciencrise/article/view/47225/43687> (дата звернення 14.07.2019).
- Жадан Є. *Методологічні засади формування моделі соціальної безпеки міста. Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. №1(24). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_01\(24\)/33.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_01(24)/33.pdf) (дата звернення 16.07.2019).
- Карлова О. А. Системне управління та пропорційний розвиток інфраструктури міст України. *Технічний прогрес та ефективність виробництва*. 2013. №45. С. 63-69.
- Жукова Н. В. Економічні інтереси сталого розвитку малих міст у системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 14. Ч. 1. С. 98-103.
- Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека: зміст категорії та її об'єкти. *Бизнес Інформ*. 2019. №6. С. 13-20. DOI.org/10.32983/2222-4459-2019-6-13-20
- Романовська Ю. А. Місто як об'єкт соціально-економічної безпеки. *Проблеми економіки*, 2019. №3. С. 171-176. DOI.org/10.32983/2222-0712-2019-3-171-177
- Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека міста. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. Том 4. № 20. С. 82-92. DOI: 10.29038/2411-4014-2019-04-82-92
- Запара Л. А. Основні підходи до управління: еволюція та перспективи. *Агросвіт*. 2015. №20. С. 16-22.
- Ляшенко Р. В. Основні підходи до управління в бізнесі. *Молодий вчений*. 2018. № 12(64). С. 296-301.
- Перерва І. М. Переваги впровадження процесного підходу до управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. URL: <file:///C:/Users/user/Desktop/539-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-517-1-10-20210819.pdf>
- Ramirez R., Wilkinson A. *Strategic Reframing: The Oxford Scenario Planning Approach*. Oxford : Oxford University Press, 2016. 274 p.
- Переверза Е. В. Сценарний підхід в задачах аналізу складних соціальних систем. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2011. № 1. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/50092/12-Pereverza.pdf?sequence=1>
- Ringland G. *Scenario Planning*. 2-d ed. Gloucestershire (UK) : The Choir Press, Revised edition. 2014. 492 p.
- Lindgren M., Bandhold H. *Scenario Planning: The Link between Future and Strategy*. London : Palgrave Macmillan, 2003. 204 p.
- Ali R., Luther D. *Scenario Planning: Strategy, Steps and Practical Examples*. URL: <https://www.netsuite.com/portal/business-benchmark-brainyard/industries/articles/cfo-central/scenario-planning.shtml#:~:text=In%20the%20context%20of%20a,how%20your%20organization%20will%20respond>.
- Mercer D. *Scenarios made easy*. Long Range Planning. 1995. Vol. 28. № 4. P. 81-86. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/00246301950015B?via%3Dihub>
- Schwartz P. *Inevitable Surprises: Thinking Ahead in a Time of Turbulence*. Gotham, 2003. 256 p.
- Pitkänen O. *Legal Challenges to Future Information Businesses*. Dissertation for the degree of Doctor of Science. Helsinki : Helsinki Institute for Information Technology (HIIT), 2006. URL: <file:///C:/Users/user/Desktop/ThesisDrFinal2005-12.pdf>
- Kahn H., Wiener A. *The Year 2000: A Framework for Speculation on the Next Thirty-Three Years*. The Hudson Institute, 1967. 432 p.
- Chermack T. J. *Scenario Planning in Organizations: How to Create, Use, and Assess Scenarios*. Oakland, CA : Berrett-Koehler Publishers, 2011. 296 p.
- Geschka H., Hammer R. *Die Szenario-technik in der strategischen Unternehmensplanung*, in: *strategische Unternehmensführung*. Heidelberg : D. Hahn, B. Taylor Aufl., 1992. 311 s.
- Романовська Ю. А. Місто як урбогеосистема: структура та особливості. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 116-122.
- Майже 700 підприємств змінили локацію через війну: куди найчастіше переїжджають. URL: <https://daily.lviv.com/news/ekonomika/maizhe-700-pidpriemstv-zminyly-lokatsiyu-cherez-viinu-kudy-naichastishe-pereyizhdzhayut-101130>

References (transliterated)

- Pluzhnik A. V. *Konceptiya ekonomichnoyi bezpeki mist Ukrayini v umovah globalizaciyi* [The concept of economic security of Ukrainian cities in the conditions of globalization]. *Naukovij visnik Poltavskogo universitetu ekonomiki i torgovli* [Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade]. 2012. no 2 (53). pp. 51-53.
- Pluzhnik A. V. *Formuvannya sistemi zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki mista* [Formation of a system for ensuring the economic security of the city]. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. no 7/3(12). URL: <http://journals.urau.ua/sciencrise/article/view/47225/43687> (data zvernennya 14.07.2019).
- Zhadan Ye. *Metodologichni zasadi formuvannya modeli socialnoyi bezpeki mista. Derzhavne upravlinnya ta misceve samovryaduvannya* [Methodological principles of the formation of the social security model of the city. State administration and local self-government.]. 2015. no 1(24). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_01\(24\)/33.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_01(24)/33.pdf) (data zvernennya 16.07.2019).
- Karlova O. A. *Sistemne upravlinnya ta proporcijnij rozvitok infrastrukturi mist Ukrayini* [Systemic management and proportional development of the infrastructure of Ukrainian cities]. *Tekhnichnij progres ta efektyvnist virobnictva* [Technical progress and production efficiency]. 2013. no 45. pp. 63-69.
- Zhukova N. V. *Ekonomichni interesi stalogo rozvitku malih mist u sistemі ekonomichnoyi bezpeki derzhavi* [Economic interests of sustainable development of small towns in the system of economic security of the state]. *Naukovij visnik Uzhgorodskogo nacionalnogo universitetu* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University]. 2017. issue. 14. Ch. 1. pp. 98-103.
- Romanovska Yu. A. *Socialno-ekonomichna bezpeka: zmist kategorii ta yiyi ob'ekti* [Socio-economic security: content of the category and its objects]. *Biznes Inform* [Business Inform]. 2019. no6. pp. 13-20. DOI.org/10.32983/2222-4459-2019-6-13-20
- Romanovska Yu. A. *Misto yak ob'ekt socialno-ekonomichnoyi bezpeki* [The city as an object of social and economic security]. *Problemi ekonomiki* [Problems of the economy], 2019. no 3. pp. 171-176. DOI.org/10.32983/2222-0712-2019-3-171-177
- Romanovska Yu. A. *Socialno-ekonomichna bezpeka mista* [Social and economic security of the city]. *Ekonomichnij chasopis Shidnoevropejskogo nacionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrayinki* [Economic journal of Lesya Ukrainka East European National University]. 2019. Vol. 4. no 20. pp. 82-92. DOI: 10.29038/2411-4014-2019-04-82-92
- Zapara L. A. *Osnovni pidhodi do upravlinnya: evolyuciya ta perspektivi* [Main approaches to management: evolution and perspectives]. *Agrosvit* [Agroworld]. 2015. no 20. pp. 16-22.
- Lyashenko R. V. *Osnovni pidhodi do upravlinnya v biznesi* [Basic approaches to management in business]. *Molodij vchenij* [A young scientist]. 2018. no 12(64). pp. 296-301.
- Pererva I. M. *Perevagi vprovadzhennya procesnogo pidhodu do upravlinnya pidpriemstvom* [Advantages of implementing a process approach to enterprise management]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society]. 2021. issue 29. URL: <file:///C:/Users/user/Desktop/539-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-517-1-10-20210819.pdf>
- Ramirez R., Wilkinson A. *Strategic Reframing: The Oxford Scenario Planning Approach*. Oxford : Oxford University Press, 2016. 274 p.
- Pereverza E. V. *Scenarnyj podhod v zadachah analiza slozhnyh socialnyh sistem* [A scenario approach in the tasks of analyzing complex social systems]. *Sistemni doslidzhennya ta informacijni tehnologiyi* [System research and information technologies]. 2011. no 1. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/50092/12-Pereverza.pdf?sequence=1>
- Ringland G. *Scenario Planning*. 2-d ed. Gloucestershire (UK) : The Choir Press, Revised edition. 2014. 492 p.

15. Lindgren M., Bandhold H. Scenario Planning: The Link between Future and Strategy. London : Palgrave Macmillan, 2003. 204 r.
16. Ali R., Luther D. Scenario Planning: Strategy, Steps and Practical Examples. URL: <https://www.netsuite.com/portal/business-benchmark-brainyard/industries/articles/cfo-central/scenario-planning.shtml#:~:text=In%20the%20context%20of%20a,how%20your%20organization%20will%20respond>.
17. Mercer D. Scenarios made easy. Long Range Planning. 1995. Vol. 28. № 4. R. 81–86. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/00246301950015B?via%3Dihub>
18. Schwartz P. Inevitable Surprises: Thinking Ahead in a Time of Turbulence. Gotham, 2003. 256 r.
19. Pitkanen O. Legal Challenges to Future Information Businesses. Dissertation for the degree of Doctor of Science. Helsinki : Helsinki Institute for Information Technology (HIIT), 2006. URL: <file:///C:/Users/user/Desktop/ThesisDrFinal2005-12.pdf>
20. Kahn H., Wiener A. The Year 2000: A Framework for Speculation on the Next Thirty-Three Years. The Hudson Institute, 1967 432 r.
21. Chermack T. J. Scenario Planning in Organizations: How to Create, Use, and Assess Scenarios. Oakland, CA : Berrett-Koehler Publishers, 2011. 296 p.
22. Geschka H., Hammer R. Die Szenario-technik in der strategischen Unternehmensplanung, in: strategische Unternehmensführung. Heidelberg : D. Hahn, B. Taylor Aufl., 1992. 311 s.
23. Romanovska Yu. A. Misto yak urbogeosistema: struktura ta osoblivosti [The city as an urbogeosystem: structure and features]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state]. 2020. no 5. pp. 116–122.
24. Majzhe 700 pidpriemstv zminili lokaciyu cherez vijnu: kudi najchastishe pereyizhdzhayut. URL: <https://dailyviv.com/news/ekonomika/maizhe-700-pidpriemstv-zminyly-lokatsiyu-cherez-viinu-kudy-naichastishe-pereyizhdzhayut-101130>

Надійшла (received) 09.09.2022

Відомості про автора / About the Author

Романовська Юлія Анатоліївна (Romanovska Yuliia Anatoliivna) – кандидат економічних наук, доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету, доцент кафедри фінансів; м. Вінниця, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1099-0787>; e-mail: bogdana32rom@ukr.net